

Radikal Demokrat Yeşiller: 80'ler Türkiye'sinden Alternatif Bir Koalisyon

Barış Gençer Baykan, Yeditepe Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0002-3018-5339, e-posta: baris.baykan@yeditepe.edu.tr

Özet

Bu çalışma 1985-1994 yılları arasında faaliyet gösteren Radikal Demokrat Yeşiller'in kısa ama öncü mücadelesini birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak anlatmayı amaçlamaktadır. Yeşil, feminist, LGBTİ, antimilitarist ve ateist grupların bir eylem koalisyonu olan Radikal Demokrat Yeşiller 1980 sonrası siyasal atmosferin bir ürünüdür. Hareketin teorik ve pratik altyapısının oluşturulmasında lider İbrahim Eren'in ağırlığı vardır. Eren'in farklı Avrupa ülkelerinde yaşadığı siyasal ve toplumsal hareketler deneyimleri Radikal hareketin fikren şekillenmesinde ve bir eylem koalisyonuna dönüşmesinde rol oynamıştır. Toplumsal cinsiyet, kent, özgürlükler, anti-militarizm, hayvan hakları gibi alanlarda faaliyet göstermişlerdir. Teorik tartışmalardan ziyade toplumsal hareketlilik, eylemler ve manifestolar öne çıkmaktadır. Yurt çapında örgütlenmenin aracı olabileceğini düşünerek çıkardıkları Yeşil Barış dergisi 1988-89 yıllarında altı sayı yayınlanabilmiştir. Radikal Demokrat Yeşiller İtalyan Radikalleri ile irtibatla olmuş, isim, ideolojik çerçeve ve hareket biçimi açısından onları örnek almıştır. Radikaller eylemlerle büyüyen bir kitleleşme peşinde olmamışlar, doğrudan eylemin gücüne inanmışlar ve farklı ezilen grupların birbiriyle dayanışmasını örgütlemeye çalışmışlardır. 1987'de Yeşil Barış Çevre Derneği'ni kurmuşlardır. Farklı grupların eylem koalisyonu olan Radikallerin kurumsallaşma ve partileşme çabaları başarısız olmuştur. Mücadelelerine ve kimliklerine yönelik birçok suçlamayı, fiziksel ve psikolojik saldırıları göğüslemek ve çeşitli bedeller ödemek zorunda kalmışlardır. Siyasal atmosferin değişmesi, yeni toplumsal hareket örgütlerinin ortaya çıkması, Radikaller içindeki farklı bileşenlerin kendi kulvarlarında örgütlenme çabaları hareketin sönümlenmesinde rol oynayacaktır. Radikaller ağırlıklı olarak yeşil hareket ve yeşil siyaset çerçevesinden değerlendirilmiştir. Hareketin oluşum süreci, fikri kaynakları, toplumsal mücadeleleri, partileşme süreci, ulus ötesi aktörlerle ilişkileri ve neden sönümlendiğini incelenmiştir. Söylemleri ve eylemleri pek çok alanda öncüdür, Türkiye'nin o dönemki siyasal ve sosyal dinamiklerine göre oldukça yenidir. Bu öncü yönleri bir yandan daha çok kabul görmelerini ve toplumun ilerici kesiminin dikkatini çekmeye başarırken diğer yandan çıkarılmasıyla baskı ve şiddet görmelerine, toplum nezdinde yalnızlaştırılmalarına sebep olmuştur. Bu çalışma için hareketin lideri İbrahim Eren ve aktivistlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, İbrahim Eren'in kişisel arşivi, Radikal Demokratik Bir Yeşil

Parti için Program Taslağı, Yeşil Barış dergisi, dönemin Sokak, Nokta, Yeni Gündem, Ağaçkakan ve Üç Ekoloji gibi yayınları ve günlük gazeteleri taranmıştır.

Anahtar kelimeler: Radikal Demokrat Yeşiller, Toplumsal Hareketler, Çevre Hareketleri, Yeşil Politika, Kent Hareketleri

Radical Democrat Greens: Alternative Coalition's From 80s Turkey

Abstract

This study tries to address the short but influential struggle of Radical Democrat Greens between 1985-1994 relying on primary and secondary resources. As a protest coalition of green, feminist, LGBTQ, antimilitarist and atheist groups, Radical Democrat movement was shaped within the political scene of post-coup era in 1980s. Their leader İbrahim Eren played a decisive role in constructing the theoretical background and practical issues of the movement. His political and social movement experiences in various European countries shaped the theoretical stance of radical movement and its transformation into a protest coalition. Radicals were remarkably active in gender issues, urban issues, civil rights, anti-militarism, and animal rights. Protests and manifestos took precedence over theoretical debates. Radicals published Green Peace Journal as a tool for organization across the country. But it only survived six issues. Radicals developed close relations with Italian radicals and they borrow their name, ideological framework and modusoperandi on Italian Radical Movement. Radicals believed the effectiveness of direct action and strive hard to organize solidarity between different oppressed groups and identities, thus they did not seek the support of masses through protests. In 1987 they founded Green Peace Environmental Association. As a protest coalition of various groups, Radicals failed in institutionalization and establishing a political party. They faced enormous allegations regarding their identity and struggle and they were being exposed to physical and psychological attacks and paid a heavy price. Changes in the political scene, emergence of new social movements, different constituents' attempt on forming their political organizations led to movement's dissolution. Radicals' discourse and actions were pioneer in many areas and were new to social and political dynamics of Turkey in 1980s. Their leadership secured them an audience and support from progressive forces but on the other hand kept them marginalised and out of touch with wider society. Radical movement is mainly analyzed through the frame of green movement and green politics. Main themes are the emergence of the movement, theoretical references, societal struggles, political party issues, relations with supranational actors and dissolution. In-depth inter views have been conducted with İbrahim Eren, leader of the movement and some other prominent activists. Personal archive of Eren, Draft Program for a Radical Democratic Green Party, Green Peace Journal, daily newspapers and alternative media outlets such as Sokak, Nokta, Yeni Gündem, Ağaçkakan ve Üç Ekoloji have been scrutinized.

Keywords: Radical Democrat Greens, Social Movements, Environmental Movements, Green Politics, Urban Movements

Giriş

Bu çalışma 1985-1994 yılları arasında faaliyet gösteren Radikal Demokrat Yeşiller'in kısa ama öncü mücadelesini birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak anlatmayı amaçlamaktadır.¹ Yeşil, feminist, LGBTİ, antimilitarist ve ateist grupların bir eylem koalisyonu olarak tanımlanmakta olan Radikal Demokrat Yeşiller'in mücadelesi 1980 darbesi sonrası dönemin siyasal ve toplumsal atmosferinde şekillenmiştir. Avrupa'da gelişen alternatif ve yeşil hareketlerin Türkiye'ye yansımaları, kalkınma politikalarının yarattığı ekolojik tahribat, büyüyen ve dönüşen İstanbul'da yıkımlara karşı filizlenen kent hareketleri, ikinci dalga feminizmin siyaset sahnesine çıkması, Kürt sorununun derinleşmesi ve LGBTİ mücadelesinin ortaya çıkışı gibi farklı dinamikler Radikal hareketi şekillendirmiştir.

Radikaller, Radikal Yeşiller, Radikal Demokratlar, Radikal Demokrat Yeşiller, Radikal Parti veya Radikal Demokrat Birlik gibi farklı adlarla çağrılmaktadırlar. 1980 sonrasında toplumsal cinsiyet, kent, özgürlükler, anti-militarizm, hayvan hakları gibi alanlarda kısa ama etkili karşı çıkışlara destek olan birbirleriyle dayanışan farklı bileşenler söz konusu olmaktadır. Hem siyasal hem de toplumsal alanda yeni fikirler, yeni kimlikler ve yeni eylem repertuarları ile ortaya çıktıkları için toplumdan, medyadan, siyasilerden ve güvenlik kuvvetlerinden gelen farklı suçlamaları, damgalamaları, fiziksel ve psikolojik saldırıları göğüslemek ve çeşitli bedeller ödemek zorunda kalmışlardır. Mücadeleleri iyi belgelenmemiş ve araştırılmamıştır.

Bu çalışma için Radikallerin lideri İbrahim Eren ve aktivistler Demet Demir, Mustafa Cevdet Arslan ile yüz yüze, Hakan Türkkuşu ve Dilaver Demirağ ile e-posta aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Radikallerin 1988-89 yıllarında altı sayı çıkardığı Yeşil Barış dergisi incelenmiş, dönemin süreli yayınları taranmış, özellikle Milliyet ve Cumhuriyet gazetesinin arşivlerinde Radikaller hakkındaki haberlere ulaşılmıştır. Radikal Demokratik bir Yeşil Parti için Program Taslağı ele alınmış Nokta, Bravo, Yeni Gündem, Sokak, Ağaçkakan ve Üç Ekoloji gibi süreli yayınlar taranmıştır. Çevre hareketi ile ilgili ikincil kaynaklara başvurulmuş, harekete katılanların yayınları, röportajları incelenmiştir.

Avrupa'da Yeşil Hareketlerin Ortaya Çıkışı

II. Dünya savaşından sonra hızlı endüstriyel büyüme kaynakların kirlenmesine ve tükenmesine yol açmaya başlamıştır. Özellikle endüstrileşmiş ülkelerde çevre sorunları daha çok su yüzüne çıkmakta bununla birlikte çevresel farkındalık artmaktadır. 1970 yılların başından itibaren gezegenin durumu üzerine küresel değerlendirmeler, raporlar ve zirveler yoğunlaşmaya başlamıştır. 1972'de Roma Kulübü tarafından yayınlanan "Büyümenin Sınırları", ABD'de Rachel Carson'un DDT'nin doğaya zararlarını ispatladığı "Sessiz Bahar"ı en önemli örneklerdendir.

Birleşmiş Milletler'in çevre konusunda ilk önemli konferansı olan "İnsan Çevresi Konferansı" 1972'de İsveç Stockholm'de toplanmıştır. Küresel düzeyde örgütlenecek olan Friends of the Earth 1969'da, Greenpeace ise 1971'de kurulmuştur.

68 hareketinin hem fikri mirası hem de liderleri Avrupa'da yeşil hareket etrafında toplanmaya ve gerek toplumsal hareketlerde gerekse de siyasal partilerde örgütlenmeye başlamıştı. Çevrecilik ileri endüstrileşmiş devletlerde özellikle gençlerin doyumumsuz maddeciliğe ve aşırı tüketime karşı geliştirdikleri kültürel eleştiriden de beslenmekteydi (Dalton, 1994: 38). 70'lerin sonunda Avrupa'da nükleer silahlanmaya karşı gelişen muhalefet 1950'lerden beri süregelen barış hareketi ile bütünleşmekteydi. Bu muhalefet, silahlanma programlarını kimi zaman benimseyen veya onlara bir karşı koyuş geliştiremeyen sosyal demokrat ve sosyalist-komünist partilerden ziyade yeşil harekete kanalize olmuştu. (Yeşiller, Alternatif Hareket ve Feminizm, 1989).

Dünyada ilk yeşil partiler 1972'de Avustralya'nın Tasmanya eyaletinde United Tasmania Group ve Yeni Zelanda'da Values Party adlarıyla kurulmuştur (Doherty, 2002). Avrupa'daki ilk yeşil parti ise İngiltere'de PEOPLE adıyla kuruluş sırasıyla Ekoloji Partisi ve Yeşil Parti adlarını almıştır. Yeşil partiler çevre merkezli kampanyaların ötesine geçerek bütünlüklü ve yeni bir politika önermekte ve nükleer enerjinin acilen terkedilmesi yanında şiddetsizlik, sosyal adalet ve taban demokrasisi ilkelerine dayalı bir toplum öngörmekteydiler (Rüdig, 2002). Avrupa'da yeşil siyasetin en güçlü olduğu ülke Almanya'dır. 70'lerin sonunda Batı Almanya'da 35 bin Yurttaş İnisiyatifi bulunmaktaydı. Yeşil alanların korunması, kente yakın hava alanlarının genişlemesinin önlenmesi gibi yerel mücadeleler yürütmekteydiler. (Yeşiller, Alternatif Hareket ve Feminizm, 1985). Farklı eyaletlerde kurulacak nükleer santrallere tepki veren yurttaş inisiyatifleri devletin sert cevabına karşı siyasallaşacaktı. Ekonomi, kültür ve eğitim alanında faaliyet gösteren alternatif hareketler de yeşil siyasetin bir parçası olacaktı (Zeka, 1985). Yurttaş İnisiyatifleri "Partiler üstü"- "siyaset üstü" kimliklerini bir yana bırakıp önce eyalet bazında yeşil ve alternatif listeler ile seçimlere girdiler ve 1980 yılında ulusal bir parti (Die Grünen) Yeşiller Partisi kuruldu. 1983 seçimlerinde oyların %5.6'sını alan Yeşiller Federal Meclis'e girdiler. Seçmen tabanları dönemin yeni solunun genç ve eğitilmiş kesimlerinden oluşmaktaydı (Bürklin, 1985). Alman Yeşilleri'nin içinde taban hareketini/yurttaş inisiyatifini sürdürme ile parlamenter yollar ve profesyonelleşme arasında çekişme hep süregeldi, Realos ve Fundis akımlarında özetlenebilecek bu farklılaşma sol ve sağ partilerle ittifak konusunda su yüzüne çıktı (Mayer ve Ely, 1998).

Daha çok Batı Avrupa ülkelerinde gelişen yeşil partiler 1980'lerde ağırlıklı yerel ve bölgesel meclislere, 1990'larda da ulusal meclislere girdiler. 1979'da Avrupa Yeşil Partileri bilgi alışverişi yapmak, 1984 Avrupa Parlamentosu seçimleri için ortak bir manifesto geliştirmek ve ortak eylemler planlamak için bir

koordinasyon grubu kurdular (Porritt, 1988:26). Seçimler için ortak platformlar kurmak veya Avrupa Parlamentosu'ndaki yeşil grubu ulus-ötesi bir yapıya büründürmek gibi Avrupa Birliği'nin siyasi sistemi içinde inisiyatifler aldılar (Dietz, 2000). Türkiye'de 1970'lerde verilen toplumsal mücadele ideolojik alana ve şiddet sarmalına sıkıştığı için feminist veya çevreci-ekolojist politika gündeme gelememiştir. (Akyüz, 2018). 1950'lerde başlayan doğa korumacı sivil toplum örgütlenmeleri ve 1970'lerin sonundan 1990'lara kadar süreçteki çevre/ekoloji hareketleri ve yeşil parti çalışmaları farklı araştırmalarda belgelenmiştir (Duru, 1995; Somersan, 1993; Öz, 1989; Ergen, 1995; Şimşek, 1993). Bu çalışmada Radikal Demokrat Yeşillerin dinamiklerine yer verilecektir.

Radikal Hareketin Doğuşu

Radikaller, kurucusu ve lideri olan İbrahim Eren ile özdeşleşmiştir.2Hareketin teorik altyapısının oluşturulmasında, Avrupa'da ve Türkiye'deki benzer hareket ve partilerle ilişki kurulmasında, hareketin yayın faaliyetlerinin örgütlenmesinde, eylemlerinin şekillenmesinde Eren'in ağırlığı gözlemlenmektedir. Bildirilere imza atmış, basın kuruluşlarına demeçler vermiş, çeviriler yapmış, hareketin uluslararası bağlantılarını kurmuştur. Eren ilk dönem toplumsal faaliyetlerini şu şekilde anlatmaktadır: "1977 yılında Türkiye'nin ilk çevre derneğini İzmir'de kurduk. Ege Çevre Sağlık Derneği. Çevre nedir, bir çevrenin fiziksel çevre, tarihi-kültürel çevre gibi alanlarla ilişkisi nedir gibi sorular sorarak, sosyokültürel çevreyle de ilgilenmesi gerektiğini düşündük. Hayat kadınlarının, eşcinsellerin, eski mahkûmların, marjinalize edilmiş unsurlarla toplumla barıştırılması, topluma yeniden katılması gerektiği üzerinde durduk. Askeri darbe bu derneği kapattı" (Güneş, 2016:18-19).

Eren'in iddiasının aksine Ege Çevre Derneği Türkiye'deki ilk çevre derneği değildir. İzmir'de çevre alanında çalışma yapan ilk derneklerden bir olma ihtimali yüksektir. Diğer yandan çevre konuları ile birlikte toplumdan dışlanmış kesimlerle de ilgilenmesi açısından öncü bir toplumsal faaliyet olarak değerlendirilebilir. Nitekim Radikal Hareket'te beraber faaliyet gösterecekleri Sevda Yılmaz (Ali Kemal Yılmaz) tüzel bir kişilikleri olmasa da ilk lezbiyen-gay toplantılarını İbrahim Eren ve arkadaşlarına atfetmektedir. "LGBTİ hareketi su yüzüne çıkmadan önce İzmir Ege Çevre Sağlık Derneği'nde bir grup lezbiyen ve gey burada ilk beraberliklerini, toplantılarını sağlıyorlar" (Güneş, 2016: 13). Ali Erol, LGBTİ hareketinin 80'lerin ikinci yarısına dek gelişmemiş olmasının nedeni olarak askeri darbeyi işaret etmektedir. Erol'a göre 12 Eylül Türkiye'de siyasal örgütlenmenin önünü kesen apolitik bir atmosfer yaratmakla kalmamış, benzer kaygı ve tecrübeleri olan insanların bir araya gelerek ilişkileneceklerini ve bu ilişkileneceklerini sosyal, kültürel vs. herhangi bir çıktı üretmelerini engelleyen toplumsal olarak da baskıcı bir atmosfer yaratmıştır (Erol, 2008: 164). Sol hareketler içinde de farklı cinsel kimliklere hoşgörüyü bakılmamış, kimi zaman dışlama sebebi olmuştur. Radikal Demokratlar'dan Demet Demir bu konudaki

deneyimini şöyle aktarmaktadır: "1979'da siyasete atıldım. İGD (İlerici Gençler Derneği) sempaticanıydım. Bizi besleyen 68 kuşağıydı. 80 sonrası dönemin solu cinsiyet kimliğimi kabul etmiyordu. 81 Mayıs'ına katıldığım için 15 ay ceza aldım. 8 ay yattım. Cezaevinde ihraç edildim örgütten kimliğimden dolayı ki bizim gelenek İlerici Kadınlar Derneği'ni kurandır (Kişisel Görüşme, 04.07.2017).

Eren 1969- 1983 yılları arasında yurtdışında yaşamakta ama belli aralıklara Türkiye'ye gidip gelmektedir. Farklı Avrupa ülkelerinde yaşadığı siyasal ve toplumsal hareketler deneyimleri Radikal Demokratların fikren şekillenmesinde rol oynamıştır. Üniversite eğitimi için İtalya'ya gitmiştir ve oradaki siyasi ve toplumsal faaliyetlerini şöyle anlatmaktadır: "İtalya'da bulunduğum dönemde İtalyan Hristiyan İşçi Hareketi'nin (Associazioni Cristiane dei Lavoratori Italiani-ACLI) kongrelerini izliyordum. Sol Hristiyan Demokrat Parti'nin de çalışmalarını takip ediyordum. Papazların da bulunduğu Katolik bir hareket. Manifesto dergisi dağıtıyordum. Torino'da ilk kez gay hareketinin yürüyüşüne katıldım. Komünist Eşcinsel Birleşik Hareketi'ni tanıdım."(Fronte Unitario Omosessuale RivoluzionarioItaliano- FUORI (Italian Revolutionary Homosexual United Front) (Kişisel görüşme, 24.05.2017). 1972-73 yıllarında Almanya'da neredeyse profesyonel bir aktivist gibi yaşayan Eren, her zaman anaakım kurumsal partilerin dışındaki partilere ve hareketlere ilgi duyduğunu ifade etmektedir."1972-73 yıllarında Almanya'da bulundum. Frankfurt'ta işgal deneyimlerini yaşadım. Komünler kurulmaya başlamıştı. Kentsel hareketler, nükleer karşıtı hareket ve Frankfurt havaalanına karşı direnişler vardı o dönemde. Frankfurt Okulu'nun tartışmalarını takip ettim. Herbert Marcuse'ün bir makalesini Türkçe'ye çevirdim." (Kişisel görüşme, 24.05.2017). Almanya'da bulunduğu dönemde Kürt grupların toplantılarına katıldığını, Kürtçe'nin özgür olması ve Kürt kültürünün özgürce gelişmesi için önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini savunmuştur (Güneş, 2016: 19). 1978'de yurtdışına çıkan Eren, 12 Eylül 1980 darbesi sırasında İspanya'dadır. 1981 yılında İspanya'da başarısızlıkla sonuçlanan askeri darbe girişimine şahit olmuştur. 1983'te Türkiye'ye dönmüş ve 6 Haziran 1983'te Erdal İnönü tarafından kurulan SODEP'te (Sosyal Demokrasi Partisi) faaliyet göstermeye başlamıştır. SODEP, kurulur. 25 Mart 1984'te yapılan yerel seçimlere SODEP de katılmış ve ANAP'ın ardından %23,4 oy alarak ikinci parti olmuştur.

SODEP'te Eren ile birlikte faaliyet gösteren Mustafa Cevdet Arslan bir araya gelişlerini şu şekilde anlatmaktadır: "Taksim'de ikamet eden farklı gruplardan 40 kişiydik. 40 ayrı ilden gelen, 40 ayrı iş yapan kişi. Öğrenci, terzi, sinema çalışanı, vb. 72 farklı gruptan geliyorduk. Yaş ortalamamız 20-25'i geçmez. 1983'te SODEP'te siyaset yapmaya başladık. Gençlik Komisyonu kurmak yasak olduğundan Kültür Komisyonu'nda faaliyet gösteriyorduk. Geçmişten siyasi tecrübelerimiz vardı. Demokrat bir çıkış gösterebilmek için uğraşıyorduk. İbrahim Eren SODEP'teki komisyonun yöneticisiydi" (Kişisel görüşme, 30.06.2017). Yaklaşık iki yıl faaliyet gösterdikten sonra ayrılan Eren neden olarak

ciddi bir demokrasi mücadelesi verilmediğini öne sürmüştür. “Erdal İnönü, bu partinin demokrasi hareketi yapacağını söylerdi hep. Demokrasi yolunda ciddi bir mücadele yapılmadığını gördük. Bunun üzerine partiden ayrıldık. Türkiye’de siyasetin dışına itilmiş ne kadar kişi, sınıf, grup, tabaka varsa bütün bunları bir arada olmaya çağırdık. En büyük zaafımız, cinsel hakları da bu işe dâhil etmemizdi. Türkiye buna alışık değildi, bunlar konuşulmazdı” (Yıldız: Tarih Yok). Eren ve beraber hareket ettiği grup partinin genel merkezine daha etkin bir demokrasi mücadelesi için taleplerini iletmışler ama karşılık bulamamışlardır. Bir manifesto yayınlayıp SODEP’ten ayrılırlar. Çağrılarına on beş kişilik bir sol-sosyal demokrat grup cevap vermiştir (Kişisel görüşme, 24.05. 2017).

Eylem Koalisyonu Olarak Radikal Demokrat Yeşiller

1985 yılına gelindiğinde İbrahim Eren’in öncülüğünde Radikal Demokrat Yeşiller adı altında toplantılar yapmaya başlamış yeşiller, feministler, ateistler ve antimilitaristlerin yanında eşcinsel ve translar da bu girişim içinde örgütlenmeye hız vermiştir. Alternatif medyaya ilan verilerek toplantılar için çağrı yapılır. Hacer Yıldırım Foggo, ilk buluşmaları şu şekilde hatırlamaktadır:

Yeni Gündem’de bir ilan gördüm, İbrahim Bey’in verdiği bir ilan. Yeşiller, çevreciler, feministler bir araya geleceğiz diye. İlk kez Taksim’e o gün geldim. Lamartine Caddesi üzerindeki evde kalabalık bir insan topluluğu vardı. Herkes benim için yabancıydı. İbrahim Eren başladı. Herkes kendisini anlattı, mücadelesini anlattı. Yeşiller, anti-militaristler, gayler. Toplantılar öyle devam etti. (Kişisel görüşme, 21.07.2017)

Kasım 1986’da İstanbul’da radikal partinin nasıl kurulabileceğine dair bir toplantı düzenlenmiştir. Milliyet gazetesinden Hakan Türkkuşu toplantıyı izleyerek haber yapar. “Radikal bir partinin kuruluş koşullarının araştırılması ve tartışılması için düzenlenen toplantıda, parti içinde yer alması düşünülen gruplar arasında iletişim sağlayacak bir irtibat komitesi kuruldu. Egzotik bir salonda yapılan toplantıda, bugüne kadar olduğu gibi başı çekmek yine eşcinsellere ve ateistlere (tanrı tanımazlara) düştü. “Köklü değişikliklerin, yaşamın her alanında zaman yitirilmeden yapılmasından” yana olan Radikal partinin çalışmalarını düzenlemek üzere oluşturulan irtibat komitesinde, ağırlıklı olarak eşcinseller görev aldı. Ateistlerin, anti-militaristlerin ve eşcinsellerin kurduğu bu komite, genel koordinasyon komitesi belirleninceye kadar yönlendirici rol oynayacak (Türkkuşu, 1986: 7).

Radikal hareketin ve partileşme süreçlerindeki beş grup içinde en zayıf şekilde temsil edilen grup feministlerdir. Bunun en önemli nedeni feministlerin hâlihazırda kendi örgütlenmelerini gerçekleştirmiş olmalarıdır. İbrahim Eren feministlerle bir toplantı düzenleyip Radikal Parti çatısı altında faaliyet göstermeye davet eder ama feministler bunu kabul etmezler (Güneş, 2016: 21).

Yeşil grup içinde yer alan Hacer Yıldırım Foggo farklı grupların bir aradalığını şu şekilde yorumluyor: Ben daha çok yeşil hareketin içindeydim. Anti militarist bir eylem söz konusu olduğunda hayır ben yeşil hareketin içerisindeyim demiyorsun. Kadınlarla ilgili bir şey olduğunda da. Hepsi halka halka birbirine bağlı (Kişisel görüşme, 21.07.2017).

Dilaver Demirağ da grupların işleyişini ve parti fikrini şu şekilde ifade etmektedir. “Grup içi işleyiş eşitlikçi ve federatifti. Evet, İbrahim Eren doğal olarak eşitler arası birinci idi ama kimseye kendini, kendi liderliğini dayatmadı hatta defalarca rotasyon teklif etmesine karşılık kimse buna teşebbüs etmedi. Hareket içinde yer alan herkes birbiri ile tartışır, birçok konu müzakere edilirdi. Dediğim gibi yapı içinde yer alan eğilimler otonomdu. Mesela ben bir anarşist olarak otonomdum ama ne yazık ki hareketin bünyesinde başka anarşistler olmadı. Uzak durdular sanırım temel neden de parti fikriydi ama Radikal Demokrat Yeşiller bildik parti gibi değil adı parti ama iç işleyişi bir siyasi eğilimler federasyonu olan bir yapı olmak amacındaydı” (Kişisel Görüşme, 28.12.2017).

1987 yılı güvenlik güçlerinin gayler ve travestiler üzerinde baskılarını artırdığı bir yıldır. Ev baskınları, sürgünler ve gözaltılar yoğunlaşmaktadır. Basın açıklamaları ile üzerlerindeki baskıları duyurmayı başaramayan gruplar açlık grevi yapmaya karar vermişlerdir. 27 Nisan 1987 günü Gezi Parkı’nda dört gay ve travesti basın açıklaması yaparak açlık grevine başladıklarını kamuoyuna bildirmişlerdi. Daha sonra bu sayı otuz yediye çıkmıştır. Açlık grevi eyleminin sözcülüğünü yapan ve Radikaller içinde eşcinsel grup içinde de faal olan Sevda Yılmaz (Ali Kemal Yılmaz) açlık grevinin devamında neler olduğunu şu şekilde anlatmaktadır: Polis bizi uyarınca biz de La Martin Caddesi’ndeki eve geçtik. (İbrahim Eren’in evi kastediliyor) Bu arada yurt dışından destekler geliyordu. İnsanlar gelip gidiyordu. İşte orada Türkiye’deki LGBT bireyler su yüzüne çıktı ve bir hareket oluştu diyebiliriz.”(Güneş, 2016: 14; Yılmaz, 1988) Bu açlık grevi Türkiye’deki LGBTİ bireylerin kamusal alanda yaptığı ilk eylemdir. Medyada görünür oldukları, aydınlardan ve farklı toplumsal gruplardan destek aldıkları ve çok yavaş da olsa birlikte hareket etme kabiliyeti kazandıkları bir eylem olmuştur. Eylem öncesinde Radikal Yeşiller içinde zaten bir varlık edinen grup, hareketin bir anlamda beklenmedik bir destek görmesinde ve ivme kazanmasında rol oynamıştır. Fransa’dan Le Monde gazetesi eylemi izlemek üzere muhabir gönderir (Tunk, 1987: 13). Rıfat Ilgaz, Türkan Şoray, Hale Soygazi ve Barış Pirhasan eyleme destek vermişlerdir (Güneş, 2016: 15).

Radikal Demokrat Yeşiller ve Kent Hareketleri

1985 ve 1987 yılları arasında İstanbul’da ve Ankara’da kent hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ankara’da Zaferpark ve Güvenpark mücadeleleri kentlilerde çevre bilincinin artmasına gerek karşı çıkışın örgütlenmesi gerekse verilen hukuk mücadelesi açısından kentteki yeşil hareketin önemli kilometre taşları arasında yer almıştır (Mülkiyeliler Birliği Vakfı: 1986; Özdemir: 1988: 114).

Radikallerin mücadelesinde kent hareketleri önemli bir yer tutmuştur. İstanbul'un 1980 sonrasında hızla dönüşmesi ve büyükşehir yönetimine geçilmesi doğal ve tarihi varlıklar üzerindeki baskıyı artırmıştır. Oktay Ekinci'nin 1983-1993 yılları arasında İstanbul'un geçirdiği dönüşümü anlatan "İstanbul'u Sarsan On Yıl" adlı kitabındaki birçok ekolojik tahribat yaratacak projenin karşısında olmuştur Radikal Demokrat Yeşiller. Tarlabası'nda tarihi evlerin yıkılmasına, Nişantaşı'ndaki Cide Parkı'nın altının otoparka dönüştürülmesine, Emirgan'da tarihi çınarların kesilmesine, 3.köprüye, İTÜ Taşkışla binasının otele dönüştürülmesine karşı eylemler örgütlemişler veya düzenlenen eylemlere destek olmuşlardır. Nuruosmaniye'deki Bizans sarnıcının yıkılmasına karşı düzenlenen ve kamuoyunda ses getiren eylemi Hacer Yıldırım Foggo şöyle aktarmaktadır: "Benim için en büyük eylem sarnıcın yıkılmasına karşıydı. Bilmiyorum daha önce bu tür bir eylemlilik söz konusu muydu. Eylem öncesi Valilik'ten izin de almıştık. Milliyet gazetesinin yanında sarnıcın da tam karşısında imza kampanyası başlattık. Ondan sonra 3 gün süren bir açlık grevi yaptık. Basının çok fazla ilgisini çekti. Orasını rant alanı olarak kullanmak isteyen halıcı bize para teklif etti, tehdit etti. Devam ettik ve durdurduk ama sonra yıkıldı. (Kişisel görüşme, 21.07.2017)

Yeşil Dayanışma da dönemin etkin kent hareketlerinden birini oluşturmaktadır. Bu topluluğun 1987 yılında Galata'da, Büyük Hendek Caddesi'ndeki yıkımları engellemesi önemli kentsel kazanımlardan biridir. Galata eylemini Nişantaşı Parkı (otoparkın engellenmesi), Taşkışla (otel yapımının engellenmesi), Gümüşsuyu Park Oteli mücadelesi, Şişli İş Merkezi (Otobüs Garajı) eylemleri izlemiştir (Gümüş, 2004). Taşkışla'da bulunan İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) yerleşkesinin otel yapılması projesini Yeşil Dayanışma Grubu üyeleri ve Radikal Yeşiller birlikte protesto etmişlerdir (Milliyet, 1988: 3).

16 Eylül 1987 günü yeşil ve çevreci gruplar İstanbul Büyükçekmece ilçesinin Mimar Sinan köyündeki Akçimento'yu protesto etmişlerdir. Cumhuriyet gazetesinin 17 Eylül nüshasındaki ilgili haber eylemi "Türkiye'nin ilk protest pikniklerinden biri" olarak nitelendirmektedir. (Cumhuriyet, 1987: 16). Yazar Rifat Ilgaz ve akordeon sanatçısı Madam Anahit'in de destek verdiği eylemciler, fabrikanın filtresiz çalıştırılması nedeniyle bölgede hastalıklara yol açtığını ve tarımın neredeyse son bulduğunu vurgulamışlardır. Hasankeyf'in su altında kalmaması için ilk kampanyayı Radikaller düzenlemiştir. 1982'de projesi tamamlanan İlisu barajının su altında bırakması öngörülen Hasankeyf'i uluslararası gündeme taşımak için Avrupalı radikal ve yeşil milletvekillerinden destek almışlardır. Kasım 1988'de özel bir sayıyla çıkan Yeşil Barış dergisi, Radikal Yeşiller'in "Hasankeyf'i Kurtaralım" kampanyası etkinliklerinden birinin Yeni Bizans Kültür ve Sanat Evi'nde gerçekleştirildiği haberini vermektedir. Muhtemelen Ekim ayı içinde düzenlenen etkinlikte dönemin Hasankeyf belediye başkanı Şeyhmus Kartal'ın Hasankeyf'in kurtulması için dönemin Turizm ve Kültür Bakanı Tınaz Titiz'in söz verdiğini, Hasankeyf'in SİT alanı olduğuna ilişkin

belge ve bilgilerin Devlet Su İşleri, Elektrik İşleri Etüd İdaresi ve ilgili kurumlara iletilmediğinin tesadüfen fark edildiğini ve baraj set yüksekliği düşürülerek Hasankeyf'in kurtarılabilceği şeklindeki görüşlerine yer verilmiştir. Haberde belediye başkan Kartal'ın "Kaplumbağalara, balinalara, yunuslara gösterilen ilgi bize gösterilmiyor" sitemi dönemin çevrecilerine yönelik bir eleştiridir (Yeşil Barış, 1988: 31). O dönemde çevre hareketleri daha çok tehlike altındaki türlerin korunmasıyla özdeşleştirilmiştir. Dalyan İztuzu'nda Caretta Caretta deniz kaplumbağalarının üreme bölgesinde yapılmak istenen otele karşı verilen buna bir örnektir.

Mustafa Cevdet Arslan, Radikal Demokrat Yeşiller'in farklı alanlardaki eylemlerini şöyle hatırlamaktadır: "İstanbul'un kültürel varlığını korumak için eylemler yapıyorduk. Bizans sarnıcının yıkılmaması için İbrahim Eren, ben ve Şaban Dayanan eyleme gittik, mafya silah çekti. Maçka Parkı için mücadele ettik. Caretta Caretta mücadelesi, Nükleer Karşıtı Platformun kurulması. 30 yılda en az 6 hükümet eskitmiştir ve nükleer santral yaptırmamıştır. İ.Eren'in NKP'nin kurulmasında katkısı büyüktür "(Kişisel görüşme, 30.06 2017).

Radikal Yeşil hareket birçok toplumsal alanda yeni fikirleri dile getirmiş, ilk eylemleri gerçekleştirmiştir. Hareket içinde anarşist olarak var olan Dilaver Demirağ'a göre o güne kadar ülkenin tahayyül bile edemediği yenilikleri içermektedir.

Eşcinseller vardılar ama bir politik örgütlenmeye sahip değildiler, ateistler vardılar ama bir politik yapılanma içinde yer almıyorlardı. Bunun da ötesinde zaman zaman adına yaraşır radikal çıkışları da oluyordu mesela hiç unutmadığım şeylerden birisi İsrail'in Filistin'deki katliamlarının protesto edildiği eylemde kemiklerle çizilmiş swastika daha o güne kadar kimsenin İsrail'in faşist bir devlet olduğu fikri kimsenin aklında değilken bizimkiler yine öncü oldu. O dönemde hayvan hakları diye bir kavram yokken radikal hareketin içinde otonom olarak örgütlenmiş nam-ı diğer Panter Emel (Emel Yıldız) ve arkadaşlarından oluşan grup bu ülkeye bu fikirleri taşıdılar (Kişisel görüşme, 28.12.2017).

12 Temmuz 1988 günü Radikal Demokrat Yeşiller, İstanbul Beyoğlu'ndaki Yunanistan Başkonsolosluğu önünde eylem yapmışlardır. Yunanistan ordusuna hizmet etmeyi reddettiği için 3 yıldır hapiste olan Mihail Maragakis'in serbest bırakılmasını talep ederek Maragakis'e gönderilmek üzere Başkonsolosluğa bir mektup iletilmişlerdir.

Yunanistan Hükümetine,

İstanbul Başkonsoloslugu eliyle

Atina

Mektubumuzun Mihail Maragakis'e ulaştırılmasında aracılık etmenizi, bu arada vicdani red hakkının tanınarak Maragakis'in serbest bırakılmasını Türkiyeli antimilitaristler adına talep ediyorum. Parlatentonuzun hazırladığı vicdani red hakkının tanınmasında, askerlik yapmayı reddedenlerle, askerlik yapmayı isteyenler aynı şartlarda kamu hizmetinde; öldürmeyi öğrenmek değil, yaşatmaya katkıda bulunarak çalışabilecekleri itfaiye, hastahanelerde, yeşil alanların tanziminde ve korunmasında, yoksul ve kimsesizlere yardımda bulunacak görevlerde çalışma şansının verilmesini talep ederiz.

12 Temmuz 1998

M. Güner Tüzün

(Yeşil Barış, 1988: 6)

Haziran 1988'de ilk sayısı çıkan Yeşil Barış dergisinde de kamuoyunun dikkatini Yunan vicdani retçi Maragakis'e çekmeye çalışmışlardı. Maragakis'in kamuoyuna yönelik yazdığı neden savaşmayı reddettiğine dair bir mektup yayınlamışlardı. İbrahim Eren'in İtalyan Radikalleri'nden çevirip uyardığı Anti Militarist Manifesto da Yeşil Barış'ta yayınlanmıştır. Türkiye'de ilk kez vicdani reddini açıklayan Tayfun Gönül de 1988-1989 yıllarında Radikallerle birlikte hareket etmiştir. 1989 sonunda Sokak Dergisi'nin yapmış olduğu bir kampanya ile vicdani reddini açıklayan Gönül, halkı askerlikten soğutma suçundan yargılanmıştır.

Radikal Demokrat Yeşiller Hareketinin Fikri Kaynakları

Dönemin yeşil politika alanındaki yayıncılık faaliyetlerine ve tartışmalarına bakıldığında Necmi Zeka tarafından 1985 yılında yazılan ve Metis Yayınları'ndan çıkan Batı Almanya'da Alternatif Hareketler hareketin önde gelenleri tarafından okunmuş ve tartışılmış olduğu görülmektedir. Önemli bir referans düşünür Rudolf Bahro'dur. Doğu Almanya'da sosyalizmi eleştiren, Batı Almanya'da yeşil hareketin önderlerinden olan Bahro'nun kapitalist sistem, sınıf mücadeleleri, devrimci özne, yeni sosyalist perspektifler, siyaset, ekoloji ve barış, üzerine görüşlerinden oluşan sekiz makaleyi içeren kitap "Hangi Sosyalizm? Hangi Yeşil? Ne için Sanayi?" başlığıyla 1989'da İletişim Yayınları'ndan çıkmıştır. Bahro'nun 1984'te yayınladığı Kızıldan Yeşile 1990'da Metis Yayınları'nca Türkçe'ye çevrilmiştir. İngiltere'nin en etkili yeşil düşünürleri arasında gösterilen ve 1979-1990 yılları arasında Ekoloji Partisi liderliği ve Friends of the Earth direktörlüğü yapan Jonathan Porritt'in "Seeing Green: The Politics of Ecology Explained"

adlı kitabı “Yeşil Politika” adıyla Alev Türer çevirisiyle Ayrıntı Yayınları’ndan 1988’de çıkmıştır. Ayrıntı Yayınları’nın 1988’de ilk yayınladığı kitap ise Ivan Illich’in Şenlikli Toplum’udur. Radikal bir toplumsal düşünür olan Illich’in yeşil harekete katkısını 1989-1990 yıllarında Sokak dergisini çıkaran gazeteci Tuğrul Eryılmaz şöyle ifade etmektedir: “Yeşil ve Radikal hareketlerin pek sağlıklı olmasa da yeni yeni filiz vermeye başladığı Türkiye’de, Şenlikli Toplum mutlaka ciddiye alınması gereken kitaplardan biri. Bürokrasi ve teknolojinin sultasına karşı özerk bireylerin birbirleriyle (ve toplumla) doğrudan ilişkilerinin önemini vurgulayan Illich’in görüşleri katılımcı bir demokrasiden yana hiç kimsenin gözardı edemeyeceği kadar hayati” (Eryılmaz, 1988: 18).

Görüşmelerde Radikal Yeşiller’in hangi fikri kaynaklardan beslendiği, neler okuduğu, neleri tartıştığı da sorulmuştur. Hacer Yıldırım Foggo şu şekilde yanıtlamaktadır: “Yeşil Barış adında bir dergi çıkarmıştık. İbrahim Eren’in evinde çokça kitap vardı. Çevirileri de Yeşil Barış dergisinde yayınlanıyordu. Nokta, Yeni Gündem, küçük ansiklopediler. Sol külliyat var ama bu konularda pek yayın veya çeviri yok. Kendi ürettiğimiz pratikten gelen şeyler. Çimento fabrikasının böyle bir şeye neden olduğunu, bunun üzerine yazılmış bir şey yok. İşçi hareketlerini, oradaki hastalıkları öğreniyorsun. Oturup meslek hastalıkları üzerine okuyoruz. Tabipler Odası’nın kaynaklarını, Mimarlar Odası’nın kaynaklarını okuyoruz. Sanat tarihçisinden sarnıcın aslında ne demek olduğunu, neden korunması gerektiğini öğreniyorsun. İbrahim Eren rehber de olduğu için bizi İstanbul’da gezdirmişti. Çemberlitaş civarında. Kadın Eserleri Kütüphanesi yeni yeni kuruluyordu. Orada kaynaklar toplanıyor, çevriliyordu” (Kişisel görüşme, 21.07. 2017)

Radikal Yeşil hareketin hem gözlemcisi hem de katılımcısı olan Hakan Türkuşu hareketin fikri temellerini ve çerçevesini şöyle özetliyor. “Dönem içinde feminist hareketlenmeye, bugünkü LGBT hareketinin öncüsü kabul edilecek kıpırdanmalara, Yeşil Barış ve diğer çevre temelli hareketlerin serpilmesine tanıklık ettim. Bu tanıklık zaman zaman habercilik görevim gereği oldu, zaman zaman ikinci el bilgilere, zaman zaman da düzenlenen söyleşilerde dinlediklerime dayalıydı. Hemen hepsi dar alanda toplanan, katılımcısı sınırlı gruplardı. Fikri temellerin sağlamlaştırılması elbette önemliydi ama yaygınlaştırılması çabaları sanırım maddi yetersizlikler ve belki de öncelik verilmemesi sebebi ile zayıftı. Az sayıda dergi ve birkaç kitabı içeren bu çaba bana göre gerektiği kadar ileri gitmedi, gidemedi” (Kişisel Görüşme, 01.07.2017).

Partileşme Çabaları

Dünyada ve Türkiye’de yeşil hareketlerin partileşmesi her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. Yerleşik siyasal partilerin gündeme getirmediği çevre, kent, sağlık konularını ele alan yerel yurttaş girişimlerinin ve ağlarının temelinde olduğu yeşil hareketlerin partileşme süreçlerinde siyaset yapma şekillerinde değişik dinamikler ortaya çıkmış ve tam anlamıyla yerleşik partiler gibi

incelenmemişlerdir. Literatürde ağırlıklı olarak hareket partileri –movement parties – (Kitschelt, 2006) yani toplumsal hareketlerin örgütsel yapılarını ve stratejilerini siyasi arenada veya seçimlerde uygulamaya çalışan aktivistler koalisyonu olarak geçen şablon yeşil hareketten kaynağını alıp partileşmeye gidenlerin için geçerli olmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin bağrından çıkan ve zamanla siyasal partilere dönüşen yeşil hareketlerin alamet-i farikası taban demokrasisi ola gelmiştir (Poguntke, 1989).

Farklı yeşil hareketler veya gruplar, kentsel alanların ve doğal-kültürel alanların korunması, bunlara karşı gelişen saldırıların püskürtülmesinde ittifaklar geliştirebilmekte, kısa veya orta vadeli koalisyonlar içinde bulunabilmektedirler. Yeşil hareketin partileşmesi söz konusu olduğunda ise gruplar çok kolayca ayrılmakta, rekabete girmekte ve birbirlerini suçlayıcı ve dışlayıcı ilişkiler geliştirmektedirler. Bu çalışmanın konusu olmamakla beraber radikal hareketin ve yeşil hareketin partileşme sancıları 1980’lerde ve 1990’ların başında yeşil düşünce ve eylem dünyasını olumsuz etkilemiş, çevre hareketinin gerilemesine yol açmıştır. Radikaller hareketin partileşmeye giden yolda ilk olarak 24 Nisan 1987’de Yeşil Barış Çevre Derneği’ni kurmuşlardır. Üç büyük il dışında Eskişehir, Mersin, İzmit, Bolu, Bursa, Konya- Karaman, Çanakkale ve Trabzon’da yapılan toplantılarda derneğin tüzüğü tartışılmıştır. (Bora ve Kayhan, 1987: 14). Derneğin geçici Yönetim Kurulu İbrahim Eren, Mehmet Tanju Dalgıç, Hakan Türkkuşu, Ali Köse ve Recep Arslan’dan oluşmaktadır. Kurucular Kurulu toplantısında Recep Arslan başkanlığa, Hacer Yıldırım ise saymanlığa seçilir. Derneğin amacı tüzükte şu şekilde belirtilmiştir: “Yurdumuzun çeşitli çıkar kaygıları nedeniyle günden güne bozulan tarihi dokusu ve ekolojik dengesinin korunması ve başta yaşam hakkı olmak üzere tüm canlıların İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Hayvan Hakları Beyannamesi ve Çevre Hakları Beyannamesi’nden doğan hakların korunması ve geliştirilmesi için her düzeydeki yurttaşların arasında duyarlılık yaratıp çevrenin iyileştirerek korunması için çalışmalar yapmak” (Yeşil Barış, 1988: 11).

Radikal Demokratlar için sadece yeşil parti şablonu değil, farklı ideolojik bakışların ve toplumsal hareketlerin nasıl birlikte hareket edebileceğine dair bir çerçeve de gereklidir. İbrahim Eren Radikal Yeşiller’in ideolojik yönelimini şu şekilde tarif etmektedir: “Merkeziyetçi bir devlet yerine çok geniş otonomilere sahip, bir çeşit eyaletler bütünü öngören bir ideolojisi vardı. Çıkış amacı, Türkiye’deki yerleşik düşünce sistemini sarsmaktı. Dolayısıyla tüm “azınlık” diye tabir edilen dinsel, cinsel, etnik toplulukların haklarını çoğunluk tahakkümüne karşı savunma gibi amaçları programına almış bir siyasi hareketti. Askeri darbeyle düzlenmiş siyasi alan, partinin kendisini göstermesine müsait bir alandı (Yıldız, tarih yok).

Partileşme çağrısı

Radikal Yeşillerden, Yeşil Barışçılardan Herkese...

Farklılığın tanındığı, coşkuyla, sevinçle karşılandığı, renklerin özgürce kaynaştığı, her türlü ayrımcılığın kökünden kazındığı bir toplum için, yeşil hareketin egemenler ve kuyrukçularına saptırılmaması, onun gerçek ilkelerinin evrensel yeşil hareketle dayanışma içinde savunulması ve hayata geçirilmesi için..

Ercil-sermayedar egemenlerin ezerek bir kenara attığı tüm sosyal katmanları, emekçileri, kadınları, gençleri, laik ateistleri, antimilitaristleri, eşcinselleri doğa severleri.. Bu binlerce yıl süren ekonomik, sosyal, politik, kültürel sürgünden dönerek günışığında politika yapmaya, kendilerini RADİKAL DEMOKRATİK YEŞİL Parti'de tanımlayarak özgürlük bayrağını cesaretle dalgalandırmaya çalışıyoruz.

Kendini Nişantaşı Parkı, Bizans Sarnıcı, Cinci ve Kürkçüler Hanı mücadeleleriyle, Akçimento Fabrikası, Sinagog katliamı protestosuyla; Kutlu ve Sargın, Kırım Tatarları, eşcinseller ve mahkûm aileleriyle dayanışmalarıyla; dayağa karşı kadın ve Körfez kirlenmesine karşı İzmit yürüyüşüyle kanıtlayan bizler; insana ve doğaya karşı saldırının aldığı bu korkunç boyutlar karşısında örgütsüz mücadelenin sınırlılığı ve yetersizliğini aşmak için, bütün Türkiye'de örgütlenerek partileşme kararı aldık.

İnsanın bir parçası olduğu doğaya karşı ihanetin dönüşü olmayan bir noktaya gelmesine gene insana karşı durulabileceğine inanan bizler, insanla insan, insanla doğa arasındaki sevgi, barış dayanışma için, sömürgeci ve baskıcı egemen düzenin bütün tuzaklarına "Sağ ve Sol" partilerine ve bunların tepeden inmece, seçkin uzmancı yapılanmalarını reddederek, doğrudan demokrasiyi, yepyeni insan ilişkilerini gerçek bir cesaretle önerecek bir Radikal (Demokratik) Yeşil Parti...

Bütün il, ilçe, kasaba ve hatta köylere kadar örgütlenmek azminde olan bir parti..

Bize katıl, kurucu üye ol, bulunduğun yerde partiyi örgütle.

Vakit yok, unutmayalım ki barbarlar beklemiyorlar. Burjuvanın reklamını yaptığı sahte yeşiller de öyle. (Partileşme Çağrısı, 1988)

Radikal Demokratik Yeşil Parti İçin Program Taslağı

Radikaller, parti programı taslağı hazırlamışlar ve Kasım 1988'de Yeşil Barış dergisi yayınlamışlardır. Program taslağının takdim bölümünde yeşil hareket, sömürücü kapitalizm ve otoriter sosyalizme karşı olanların muhalefet hareketi olarak tanımlanmıştır. Farklı Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de bu hareketin yükseldiği ve 1980 darbesinin yeşil hareket için de yıkıcı olduğu belirtilmektedir. Radikal Yeşiller'in son dönemdeki faaliyetleri sıralanarak hem yeşil hareketin bölük pörçük olduğu hem de yıkımlar karşısında etkisiz kaldığı tespiti edilmektedir. Taslağın genelde son on, özellikle de son üç yılın teorik ve pratik birikimleriyle hazırlanmış olduğu ve "Ortak programa doğru bir adım, tartışmaya doğru bir çağrı" olduğu vurgulanmaktadır.

Giriş bölümünde feminist bir bakışla insanlık tarihi yorumlanmıştır. “Anacıl” dönemden aileye, erkek egemen ve rekabetçi bir döneme nasıl geçildiği anlatılmaktadır. Kadın ilk ve en uzun zamandan beri sömürülen en geniş toplumsal sınıf olduğu ve erkek egemen toplumun kadını köleleştirmesinin insanın doğadan kopuşuna neden olduğu ve bunun eril nitelikli, rekabetçi, egemen bir tavra yol açtığı görüşü ileri sürülmektedir. Kadının kurtuluşunun insanlığın kurtuluşu olduğuna inanan Radikal Demokrat Yeşiller kadına ilişkin değerleri evrensel değerler olarak ilan ederken bu değerleri felsefeleri için referans aldıklarını belirtmektedirler.

Çevre başlığı taslağın en kapsamlı bölümünü oluşturmaktadır. Radikaller, insanın doğaya saldırısından ercil sermayenin düzeninin kendisini sürekli kılabilmek için ürettiği tüketim toplumu ahlakını birinci derecede sorumlu tutmaktadırlar. Doğaya saldırının otoriter, maşist, sınıflı toplum yapısından bağımsız olmadığı aksine bunun bir sonucu olduğu ve insanın özgürleşmesinin tüketim toplumu ahlakından özgürleşmesiyle mümkün olacağını ifade etmektedirler. Çözüm, tüketimi makul ölçülere indirgeyecek ve onu sürekli sorgulayacak ortak yaşam alanlarını, komünleri vb. alternatif yaşamları desteklemekten geçmektedir.

Radikalleri dönemin diğer yeşil parti ve yeşil hareketlerinden ayıran yönü doğa koruma mücadelesinin demokrasi mücadelesinden ayırmamaları hatta antimilitarist, feminist demokrat olmayanın gerçek bir yeşil olmayacağına yaptıkları vurgudur. Çevre sorunlarının mikro düzeyde değil evrensel ölçekte savunulması gerektiğini ifade etmekte ve dönemin 5 milyar dünya nüfusunun doğal kapasiteyi zorladığı tespitinden hareketle insan-doğa nüfus dengesini savunmaktadırlar.

Mega kentlere karşı çıkarken büyük kentlerin yeşil kuşaklarla bölünmüş küçük iç kentlere dönüştürülmelerini önermektedirler. Kentlerde konutların beş yaşında bir çocuğun ulaşabileceği yerlere yapılmasını, deniz, göl ve nehir kıyılarının belirli ölçüler dışında özel mülkiyete konu edilemeyeceğini, arıtma tesisi olmayan fabrikaların kurulmayacağını savunmaktadırlar. Yeşil alanda özel mülkiyet kabul edilemeyeceği ilkesiyle yeşil alanların ve ormanların özelleştirilmesine karşı çıkmakta ve bu alanların bölgesel yönetime devrini savunmaktadırlar. Doğal alanların özel koruma statüsüne alınmasını ve karayolu yerine raylı ulaşımı desteklemektedirler. Kimyasal gübre ve ilaçlara karşı çıkarken plastik, deterjan gibi doğada çözünemeyen ürünlerin yasaklanmasını talep etmektedirler.

Taslak devlet başlığı altında mahalleden başlayarak kendi içinde de otonomiler taşıyan bir özerklik sistemi ileri sürmektedir. Muhtarlık, bütçesi olan ve kararları tüm mahallenin katılımıyla alan bir doğrudan demokrasi birimi olarak ele alınmaktadır. Belediye yarısı mahalle yönetimi delegelerinden yarısı da doğrudan seçilen bir meclisle yönetilecektir. Eyalet ekonomik, coğrafi, kültürel yakınlık gösteren yörelerin birleştirilerek oluşturulacak yarısı belediyelerden yarısı da

doğrudan seçilen bir meclis tarafından yönetilecektir. Bütün meclislerin en az yarısı kadınlardan oluşacak, başkanlıklar kadın erkek dönüşümlü yapılacaktır. Seçmen sayısının binde birinin imzasıyla temel haklar ve demokrasi dışında halkoyuna başvurulabilecektir. Program taslağında ayrıca Gençlik, Spor, Sanat, Kültür, Çocuk, Cinsellik, Din, Öğrenim, Turizm, Adalet, Dil, İş-Üretim-Tüketim ve Televizyon başlıkları bulunmaktadır.

Dilaver Demirağ, manifesto olarak adlandırdığı programın nasıl ortaya çıktığına dair şu tespitlerde bulunmaktadır. “Manifestonun yazım ekibinde iki TKP’li bir eko-anarşist ve Bir Radikal demokrat vardı. Bu üç benzemezi bir araya getirip onun belli bir şekilde kavuşmasındaki kişi işe Radikal Demokrat olarak İbrahim Eren oldu. Kuşkusuz bunu sıkı tartışmalar ile yaptı. Orada yazılan her madde sıkı tartışmalar ile ortaya çıktı. Mesela bana göre Manifestonun en değerli yönlerinden olan ekofeminist bölüm büyük oranda İbrahim Eren damgası taşıyor buna mukabil doğrudan demokrasi federalizm vurgusu büyük oranda Radikal Demokrat ve eko-anarşist ortaklığının etkisini taşıyor” (Kişisel Görüşme, 28.12.2017).

Parti kurma çalışmaları başka kulvarlarda da devam etmekte ve zaman zaman çekişmelere neden olmaktadır. İzmir, çevre hareketinde ve çevre hareketinin partileşme çabasında önemli bir merkezdir. Yeşiller Partisi İzmir grubunun önde gelenlerinden, Melih Ergen, kurulması tasarlanan partinin daha geniş bir kitle tarafından desteklenmesi için, o yıllarda kamuoyunda kendisine yer bulmuş, tanınmış kimi gruplara da çağrıda bulunmuştur (Ergen,1994). Bu amaçla, Mart 1988’de, İbrahim Eren’e, bir mektupla, parti çalışmalarında beraber hareket etme önerisini yapmış ama bu çağrı cevapsız kalmıştır (Duru, 1995: 77). Yeşiller Partisi, 6 Haziran 1988’de kurulmuş ve partinin ilk genel başkanlığına Celal Ertuğ getirilmiştir. Ertuğ AP ve CHP Senatörlüğü, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevlerinde bulunmuş, Hava Kirliliğiyle Mücadele Derneği’nin de başkanlığını yapmıştır (Duru, 1995). İbrahim Eren, Celal Ertuğ’un genel başkanlığında kurulan Yeşiller Partisi’nin eşcinsel harekete ve Kürt hareketine bulaşmamış temiz bir hareket olduğunu dile getirmektedir. (Kişisel Görüşme, 24.05.2017). Yeşiller Partisi’nin kurulduktan sonra beklenen ivmeyi yakalayamaması, siyaseten etkisiz bir haline gelmesi üzerine parti içinden ve dışında eleştiriler artırmıştır. “Resmi çevreciliğe” sıkışıp kalınmasının, yalnızca çevre sorunları ile ilgilenilmesinin, eşcinselleri, feministleri, savaş karşıtlarının hareketin bünyesinden dışlanıp “ahlakçı” bir tutum takınılmasının başarısızlığı neden olduğu yorumları yapılmıştır (Abacıoğlu, 1993).

Yeşil hareketin ve nükleer karşıtı mücadelenin önemli isimlerinden, ilk Yeşiller Partisi’nin (1988-1994) kurucuları arasında yer aldıktan sonra uzun süre partinin İzmir İl Başkanlığı’nı yürüten Savaş Emek’in dönemin yeşil hareketlerinin partileşme çabalarına dair görüşleri şu şekildedir: “Yine 86-88 arasında parti

kuruluşu için çalışılırken, Dalyan'dan sonra Tuzla Kuş Cenneti, (Çamaltı Tuzlası) kampanyası var[...] Ve bu sırada kendilerine "Radikal Yeşiller" diyen bir grup var. Hatırlayacaksınız, İbrahim Eren adını... İşte onlar. İzmir'de de, 8-9 kişilik "komün hayatı" yaşayan, Radikal Yeşiller'e yakın duran bir grup var. O grupla ortak Çamaltı Tuzlası kampanyası yapılıyor. Daha parti yok ortada. İbrahimler İzmir'e geliyorlar ve birlikte otobüs tutulup geziler yapılıyor yöreye. İbrahim Eren, "yeşil harekete tepeden müdahale ediyorsunuz, yeşil hareket tabanda oluşacaktı, ama siz her yerde kaplumbağa olayında da, burada da her yerde gelip politik olarak ağırlığınızı koyup bu işe sahip çıkıyorsunuz" noktasında eleştiriyor İzmir Yeşillerini. Daha o zamanki gazetelerde dergilerde de vardır bu mesele ve gerek parti kurulma süreci içinde ve gerekse parti kurulduktan sonra da devam etti bu eleştiriler" (Mert ve Şahin, 2005). Ağaçkakan dergisinin Ocak 1993'te "Yeşiller Nereye? Yeşil miydik Saz mıydık" dosyalı sayısında "Avrupa'da Yeşil Hareketin Bunalımı ve Türkiye'de Yeşillik" başlıklı yazısında Tanıl Bora, Avrupa'daki farklı çizgilerde faaliyet gösteren yeşil partilere değinip Türkiye'de radikal yeşil bir hareketin 'parti' takıntısı nedeniyle hareketi dumura uğrattığını, yeşil hareketin 'esas partisi/örgütü' olma mücadelesinin düşünsel ve eylemsel enerjiyi tükettiğini savunmaktadır. Sonuçta Radikal Demokratik Yeşil Parti'yi kurma çabaları sonuçsuz kalmış, Yeşiller Partisi kurulduktan sonra partileşme ivmesi düşmüştür. Radikal Demokrat Yeşiller, kendileri dışında partileşme çabalarını komplo teorisine kaçan bir yaklaşımla Masonların ve Maocuların yeşil hareketi uysallaştırmaya çalışması olarak değerlendirmekte ve "sahte yeşiller", "egemenlerin yeşili", "burjuvanın öne çıkardığı yeşiller" gibi tanımlarına bildirilerinde, dergi yazılarında ve hatta parti programı taslağında yer vermektedirler.

Alman Yeşilleri ve Türkiye Yeşil Siyaseti

1968 sonrası Avrupa'da güçlenen yeşil partiler önce yerel meclislere, sonra ulusal meclislere ve 1979 yılından sonra da Avrupa Parlamentosu'na seçilmeye başlamışlardır. 1980 sonrası dönemde Avrupa yeşillerin meclislerde varlığı Türkiye'de de bir karşılık bulmuş, artan çevre farkındalığının ve çevre hareketlerinin siyasal temsilinin nasıl olabileceğine dair sorulara yanıt aranmaya başlamıştır. Türkiye yeşil hareketinin temsilcileri 1980 sonrası dönemden itibaren Avrupalı yeşil parlamenterlerle özellikle Alman Yeşilleri ile ilişkiler geliştirmişlerdir. 1980-1990 arası özellikle Alman Yeşilleri ile Türkiye'de farklı yeşil grupların ilişkilerine damgasını vuran konular daha çok 12 Eylül 80 darbesi sonrası yaşanan insan hakları ihlalleri, Türkiye'nin AT'ye üyeliği, Kıbrıs sorunu, Ermeni sorunu, Kürt sorunu olmuştur (Ergen, 1994: 26). 1983'te Ankara Kızılay'da yedi Alman Yeşili'nin baskıları protesto etmek için kendilerini birbirlerine zincirlemeleri de bu minvalde değerlendirilebilir (Bora, 1990). Batı Almanya'da yeşil hareketin liderlerinden Rudolf Bahro Güvenpark'taki bu eyleme katılan yedi kişiden biridir. (Bahro, 1997)

Ekolojik tahribat ve yeşil hareketin gelişimi ile ilgili konular ikinci planda kalabilmektedir. Mayıs 1988'de Türkiye'ye zehirli sanayi atıkları üzerine konferans vermek üzere gelen Alman Yeşil Milletvekilleri Karitas Hentsel ve Andreas Bernstorf Radikal Yeşiller ile görüşmelerinde Almanya'da partileşmeye gidildiğinde 900'den fazla yeşil grup olduğunu, Türkiye'deki yeşil hareketin ise henüz zayıf olduğunu belirtmektedirler (Yeşil Barış, 1988: 5).

Türkiye'den yeşil hareketin temsilcileri partileşme çabaları çerçevesinde Avrupa'da farklı yeşil partilerin temsilcileri ile görüşmüşler ve temaslarda bulunmuşlardır. 1988'de kurulacak Yeşiller Partisi'nin ilk başkanı Celal Ertuğ o dönem Almanya'da yaşayan ve SODEP'te faaliyet gösteren Vural Suiçmez'in Almanya'daki yeşil harekete kendilerine bilgi aktardığını, dökümanlar getirdiğini ve birlikte Yeşiller Partisi'ni kurmaya karar verdiklerini ifade etmektedir (Ertuğ, 1995). Ertuğ ayrıca parti kurulmadan önce Alman ve İngiliz Yeşilleri'nin önde gelen isimlerinden Petra Kelly ve Jonathan Porritt ile görüşmüştür (Ertuğ, 1996:30). Partinin genel başkan yardımcısı Melih Ergen ve İzmir ikinci başkanı avukat Senih Özay ile Alman Yeşilleri'nin Mayıs 1988'de Bonn'da gerçekleşen kongresine katılmışlardır. Joschka Fischer başta olmak üzere Alman Yeşilleri liderleri ve Avusturya ve Kıbrıs Rum Kesimi yeşil partilerinin temsilcileri ile görüşmeler gerçekleştirmişlerdir (Ergen, 1994: 42).

Bora'nın (1988) derlediği Yeşiller ve Sosyalizm adlı kitap Alman Yeşilleri'nin kuruluş hikayesini, teorik tartışmalarını ve toplumsal hareketler ve meclisler düzeyindeki faaliyetlerini kronolojik bir şekilde aktarmakta ve dönemin önde gelen yeşil teorisyenlerin yazılarına ve parti programından seçkilere yer vermektedir. Bora, Türkiye ile benzerliği yeşil hareketler üzerinden değil, Federal Almanya'nın ve Türkiye'nin devlet yapısının mevcut kurumsal sistemin dışında yol arayan hareketlere tahammülsüzlüğü üzerinden kurmaktadır. Öte yandan Şahin (2016: 449) Batı Almanya'da Yeşil hareketlerde dönemin siyasi mültecileri de dahil olmak üzere Türkiye kökenlilerin bulunmasının bu hareketlerin başarılarının Türkiye'de kabul görmesinde rol oynadığını öne sürmektedir.

İtalyan Radikalleri ile İlişkiler

Radikal Demokrat Yeşiller İtalyan Radikalleri ile irtibatta olmuş, isim, ideolojik çerçeve ve hareket biçimi açısından onları örnek almıştır. Radikal Parti (Partito Radical) 1955'te İtalyan Liberal Partisi'nin sol kanadı tarafından 1877-1925 yılları arasında faal olan tarihi Radikal Parti'nin devamı olması idealiyle kurulmuştur. Din ve devlet işlerinin ayrılması, Anayasa'nın bütünüyle uygulanması gibi liberal ve laik konuları vurgulamıştır. Yozlaşmış ve muhafazakar İtalyan müesses nizamının başlıca muhalifi olarak kendini konumlayan Radikal Parti, İtalyan solu, cumhuriyetçileri, sosyalistleri ve komünistleri ile yakın ilişki içerisinde olmuş, yüksek oranda oylar almış olmasına rağmen hükümetlere hiç girmemiştir. 1979 yılında Avrupa Parlamentosu temsilcileri doğrudan seçilmeye başlayınca

Radikal Parti de temsilcilerini AP'ye seçtirmiş ve Avrupa Yeşil ve Radikal Partiler Federasyonu'na dâhil olmuştur (Radical Party, 2014). Porritt'e göre İtalyan Radikalleri Avrupa Parlamentosu'nu üçüncü dünya sorunlarını daha ciddiyle ele almaya yöneltmiştir (Porritt, 1985: 98).

Radikal Parti gözlemcisi Massimo Lensi farklı tarihlerde dayanışma eylemlerine destek için Türkiye'ye gelmiş ve Radikal Demokrat Yeşiller ile birlikte basın açıklamalarına ve protesto eylemlerine katılmıştır. Cumhuriyet gazetesinin 14 Aralık 1987 haberine göre Avrupa'nın 7 ülkesinde siyasi kişi ve organlara demokrasi, özgürlük ve barışın korunması yolundaki sorumluluklarının anımsatılması gayesiyle başlatılan "barış ve diyalog" orucuna Türkiye'den de beş kişi katılacaktır. Lensi ve Radikal Demokratik Yeşil Parti Koordinasyon Komitesi başkanı sıfatıyla İbrahim Eren İstanbul'da konuyla ilgili bir basın toplantısı düzenlemişlerdir. İtalyan gözlemci Lensi, İtalya, Belçika, Polonya, Fransa, Portekiz, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'den de katılanlarla 80 kişinin açlık grevi yapacağını bildirmiştir (Cumhuriyet, 1987: 6).

Hacer Yıldırım Foggo, İtalyan Radikallerle ilişkileri şu şekilde anlatıyor. İtalyan Radikal Parti ile ilişkimiz vardı. Massimo gelmişti İtalya'dan. Çimento fabrikası protestosuna gelmişti, bir de karşı tarafta bir parkta ağaçlandırma yapmıştık, önünde fotoğrafımız var. Radikal Parti'nin tüzüğünü çevirmişti İbrahim Eren. Onlarla kardeş parti gibiydik. Ciciolina'nın da katılacağı bir toplantı vardı. Biz de davet edilmiştik ama gidemedik" (Kişisel görüşme, 21.07.2017). 1987-1991 yılları arasında Türkiye medyasında "porno kraliçesi-seks yıldızı" sıfatlarıyla yer alan Ciciolina/Ilona Staller, 1980 yılında İtalya'da Radikal Parti'ye üye olmuştur. 1987'de Roma'dan İtalyan Meclisi'ne seçilir. Okullarda cinsel eğitimi savunan Staller'ın, çevre koruma, nükleer silahsızlanma ve hayvan hakları konularında faaliyetleri bulunmaktadır (Ciciolina's Sexual Politics, Tarih Yok).

Avrupa Parlamentosu Radikal Grup üyeleri Vincenzo Donvito ve Massimo Lensi, 24 Ekim 1987'de Radikal Yeşiller'in çevre kirliliğini protesto etmek için Kartal'dan İzmit'e yaptıkları yürüyüşe katılmışlardır. Polisin aldığı önlemler hakkında basına konuşan Donvito "Kendi düşüncelerini kamuoyuna anlatmak için yürümek, toplanmak demokrasinin vazgeçilmez şartıdır. Hele hele Avrupa Topluluğu'na üye olmak için başvurmuş bir ülkede bu daha da anlam kazanıyor. Biz doğal olarak Türkiye'de yasanın işleyişine saygı duyuyoruz. Ancak en kısa sürede demokrasiyle bağdaşır halde olmasını umut ediyoruz" demiştir (Milliyet, 1987).

İtalyan Radikal Parti 1989 yılında ulusal siyasetten çekilip ulus ötesi planda faaliyet göstermek amacıyla Transnasyonel Radikal Parti adını alarak bir sivil toplum kuruluşuna dönüşmüştür (Transnational Radical Party, Tarih yok). Bu dönüşüm Radikal Demokrat Yeşiller ile olan ilişkilerine de yansımıştır. Transnasyonel Radikal Parti oluşumu sürecinde İtalyan Radikalleri'nin Türkiye ziyareti sırasında

görüşmeleri ve kurulmasına çalışılan partide Türkiye radikallerinin olup olamayacağı tartışmasını Mustafa Cevdet Arslan aktarmaktadır: “İtalya’dan Radikal Parti temsilcileri geldi, görüştük. Demokrasiye dair ortak fikirleri konuştuk. O sıralar Transnasyonel bir parti kurmaya çalışıyorlardı. İtalya, Rusya, İsrail ve iki ülkeyi daha kapsayan. Türkiye’de de siz kurun dediler. Uluslararası üyelik olacaktı, kartlarımız geldi. Tartışma İsrail’in demokrat bir ülke olarak tanımlanıp tanımlanmayacağına çıktı. Filistin işgali var, din devleti demokratik olamaz dedik. Kendi aralarında tartıştılar. Fikrimize katılmadığını ilettiler. Yollarımız ayrıldı” (Kişisel görüşme, 30.06. 2017).

1980’li yıllarda Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerine demokrasi ve insan hakları ihlalleri damga vurur. 1981 Haziran ayında transeksüellerin, travestilerin ve “kadınsı” erkeklerin sahneye çıkması yasaklandığında Bülent Ersoy yasağın en ünlü kurbanı olur (Yıldız, 2007). Sahneye çıkması yasaklanan Ersoy’un durumunu Avrupa Parlamantosuna taşıyan Radikaller olmuştur. Dönemin Güneş ve Milliyet gazeteleri İbrahim Eren’in Avrupa Topluluğu kurumları ve siyasal partileri olan temaslarını haberleştirmişlerdir.

“Avrupa Parlamentosu İnsan Hakları Komisyonu üyeleri ile yaptığı görüşmeler sonucu 5-6 Mart tarihlerinde Avrupa Parlamentosu kürsüsüne çıkma olanağı sağlayan Eren, burada Türkiye’de eşcinsellerin çalışma yasakları, özellikle de somut örnek olması açısından Bülent Ersoy’un durumu konusunda konuşacak, Sosyalist, Komünist, Sosyal Demokrat ve Yeşiller’den Radikal Parti için destek istenecek.” (Yılmaz, 1987: 5)

Yeşil Barış Dergisi

Türkiye’de solda ve ilerici çevrelerde faaliyet gösteren siyasi grupların hemen hepsinin birer yayın organı olmuştur. Dergiden, gazete, fanzinden bültene kamuoyuna ulaşmak için farklı türlerde yayınlar çıkarılmıştır. Çevreci, ekolojist cehahta bu eğilim daha az yaygın olmakla beraber bazen siyasal bazen popüler yayıncılık faaliyetleri gözlemlenmektedir. Radikal Yeşiller, Yeşil Barış dergisini çıkartmaktaki temel amaçlarının burjuva basın çevre ve kent protestolarına, eşcinsellerle ve antimilitaristlerle dayanışma eylemlerine karşı giriştikleri çarpıtma, sansür ve baskılarına karşı gelmek olduğunu ifade etmişlerdir. Derginin aynı zamanda yeşil hareketin demokrasi mücadelesinde Türkiye’nin farklı yörelerinden kişi ve grupları bir araya getirmesi, onların sesini birleştirmesi ve ileride haftalık ve günlük gazeteye dönüştürülmesi düşünülmüştür. İbrahim Eren hareketin dergi çıkarmaktaki amacını şu şekilde belirtmiştir: “Sesini kendi yayın organıyla duyurmalı, Yeşiller, Radikal Demokratlar arasında ülke çapında iletişim kurmalı, bir yandan da Yeşil düşünceyi yükseltirken öte yandan örgütlenme fikrinin taşıyıcısı olmalı” (Yeşil Barış, 1988: 2)

1988 ve 1989 yıllarında 6 sayı çıkan dergi ortalama 20 bin satışa ulaşmıştır. Radikal hareketin bileşenlerini yansıtacak şekilde bölümlere ayrılmıştır. “Gey

Liberasyon”, feminizm, ateizm ve anti-militarizm ve yeşil harekete dair gelişmeleri yansıtacak haberler ve yorumlar bulunmaktadır.

Dergiye emek verenlerden Hakan Türkkuşu derginin çerçevesini şöyle çizmektedir: “Dönemin önemli radikal seslerinden biri oldu. Çevreden çocuk haklarına, kadın olmanın getirdiği sorunlardan, cinsel tercihi farklı yönde yapanlara (o yıllarda bu kullanılan en kibar ifadeydi) uzanan geniş bir farklılığı kucaklıyordu. “Farklılık” diyorum çünkü o günlerde bu profilden “büyük bir toplum” diye bahsetmek henüz doğru değildi, zira kimliğini saklamak hatta inkar etmek son derece yaygındı” (Kişisel Görüşme, 01.07. 2017).

Eylem haberleri, örgütlenme çağrıları ve partileşme tartışmaları dergide yer alan başlıca konulardan olmuştur. Yeşil-Sol ve Radikal/Sosyalist tartışmaları da dönemin ruhunu yansıtan fikri tartışmalardır. Okur mektuplarına da yer verilen dergi Türkiye’nin farklı illerine ulaşmış, destek ve ilgi görmüştür. Mustafa Cevdet Arslan derginin büyümesine dair şunları hatırlamaktadır: “10 bin, 20 bin satmaya başladı. Artvin, Rize, Kars, Urfa dağıtıyoruz. Muazzam bir geri dönüş oldu. Özellikle eşcinsellerden yüzlerce mektup alıyorduk, haklarını savunduğumuz için teşekkür ediyorlardı” (Kişisel görüşme, 30.06.2017). Yeşil Barış Dergisi bir özel altı da normal sayı çıktıktan sonra toplatılır. Toplatılma kararı dergide yayınlanan “Radikal Demokratik Yeşil Parti için Program Taslağı’nın Anayasa’nın 142/3 maddesine aykırılığı yüzündendir.³

Radikal Hareketin Dağılması

Radikal Demokrat Yeşiller her şeyden önce bir hareketler koalisyonu olmuştur. Gevşek bir federatif yapıdır. Her grubun kendi özerk yapısının olduğu, bu yapının da çok kurumsallaşmadığı bir koalisyon olagelmıştır. Grupların birbirlerini eylem ve söylemlerini desteklemeleri dışında fikri tartışmaların ya da örgütlenme şablonlarının gündemde olduğunu söylemek pek mümkün olmayacaktır. Örgütlenme seviyesinin artması yönündeki girişimler, partileşme çabaları ve yeşil hareket içinde partileşme rekabeti Radikal hareketin geniş çerçevesinin daralmasına, hareketlerinin kısıtlanmasına ve katılmasına yol açmış olması muhtemeldir. Radikal Yeşiller eylemlerle büyüyen bir kitleleşme peşinde olmamışlar, doğrudan eylemin gücüne inanmışlar ve farklı ezilen grupların birbiriyle dayanışmasını sıcak tutmak istemişlerdir. Bunun yanı sıra yeni ilişki ağları geliştirmekte, yeni ittifaklar kurmakta zorlanmışlar ve farklı toplumsal gruplarla buluşamamışlardır. Söylemleri ve eylemleri pek çok alanda öncüdür, Türkiye’nin o dönemki siyasal ve sosyal dinamiklerine göre oldukça yenidir, tartışılma imkanını bulamamıştır. Bu yenilikçi yönleri bir yandan daha hızlı kabul görmelerini ve toplumun ilerici kesiminin dikkatini çekmeyi sağlarken diğer yandan özellikle eşcinsellik konusunun öne çıkarılmasıyla baskı ve şiddet görmelerine, toplum nezdinde medya tarafından mahkum edilip yalnızlaştırılmalarına sebep olmuştur. Sokaktaki eylemlilik söz konusu olduğunda

bir deneyim kazanmışlar, çeşitli direniş ve potesto yöntemleri geliştirmişlerdir fakat güvenlik aygıtı ile başa çıkmada ve toplumsal onay kazanmada yeteri kadar şanslı olamamışlardır.

Radikal Hareket neden başarısız oldu sorusuna hareketin lideri Eren şu şekilde cevap vermektedir: “Gay grup Radikal Yeşil Hareketin en kalabalık grubu haline geldi. En sonunda Radikal Demokrat Yeşil Parti, gay’lerin partisi olarak anılmaya başlandı. Bu da projenin sonu oldu. Dengesi bozuldu. Projede gay grup, birçok gruptan, eşit ortaklardan biriyken egemen grup haline gelince sorun çıktı. Gay olmayan ama gay’lere büyük saygı duyan insanlar da, gazetelerde kendi resimlerinin altında, “Gay’ler şunu yaptı, bunu yaptı” türü yazılar görmeye başlayınca, “Tamam gay’lere saygımız var ama bize de gay denilmesinden hoşlanmıyoruz” deyip gittiler (Hocaoğlu, 2002).

Mustafa Cevdet Arslan 1990 yıllardaki yeşil hareketin kurumsallaşmasını da içerecek şekilde radikal hareketin şekilde yorumluyor: “Mücadele kitleselleştikçe herkes kendi grubuna dönmeye başladı. Radikal Demokrat Yeşil Parti’ye alternatif olarak Yeşiller Partisi kuruldu. Greenpeace Akdeniz, ÇEKÜL ve TEMA kuruldu. Steril bir çevrecilik oluşturuldu. Sivil Toplum Kuruluşu –Non-Governmental Organization kavramları gelişti özellikle II. Habitat süresince.” (Kişisel görüşme, 30.06.2017).

Son dönemlerde TKP 1920’de siyasi faaliyetini sürdüren Demet Demir, hareketin yapılanmasındaki sorunlara dikkat çekmektedir: “3-4 defa dağılma yaşandı. Filizlenen bir hareket tam ete kemiğe bürünecek grup lağvediliyor. İbrahim Eren yapıyı tam tutamadı. Eşcinsel grup ayrıldı. Radikal Demokratlar daha çok çevrecilik üzerinden yürüyen bir hareketti. Diğer örgütlü gruplara biraz mesafeliydi (Kişisel Görüşme, 04.07.2017).

Radikal Demokratların yoğun bir baskı altında faaliyet gösterdiğini de unutmamak gerekir. 7 Aralık 1989 günü Bizans Kültür ve Sanat Evi’nde travesti ve transseksüeller üzerindeki baskılar konusunda toplantı düzenlemek ve bildiri dağıtmakla suçlanan İbrahim Eren, Aydın Menteş ve Ahmet Oğuz, dönemin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası’na aykırı davranmaktan 1 ila 3 yıl hapisleri istenmiştir. İbrahim Eren tutuklu yargılanırken, Aydın Menteş ve Ahmet Oğuz tutuksuz yargılanmıştır. 1 aydan fazla bir süredir cezaevinde kalan Eren, emniyette ve cezaevinde gördüğü baskı ve işkenceleri protesto etmiştir (Cumhuriyet, 1990: 11). Eren’e ait Yeni Bizans Kültür ve Sanat Merkezi de dernek olarak kullanıldığı gerekçesiyle takibe uğramış ve mühürlenmişti. Eren, Halepçe Katliamı’ndan sonra Irak Konsolosluğu’na çiçek bırakmak, sayım günü sokağa çıkarak ağaç dikmek, tarihi eserlerin yıkılmasına karcı çıkmak gibi konulardan 15 kez gözaltına alınmıştır (Armutçu, 1990).

1991-1994 arasında Radikallerin durgunluğa girdiği bir dönemdir. Eylemler

azalmış gruplar arası bağlar zayıflamıştır. Harekete belki de son noktayı lider İbrahim Eren'in ayrılması koymuştur. 1994 yerel seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı için İbrahim Eren partilerin adaylığına karşı halkın adayını çıkarmayı ve mahallelerde halkın adayları komitelerini oluşturmayı önermiştir. SHP'de Zülfü Livaneli'nin adaylığı kesinleşmiştir. Oktay Ekinci, Çelik Gülersoy'un isimleri geçmektedir. Eren'in aday önerisi bir Osmanlı Şehzadesi'dir. Bu önerisi üzerine aldığı büyük tepkiler üzerine aktif siyasetten çekilmiştir (Kişisel Görüşme, 24.05.2017). Dilaver Demirağ, o dönemde Özallı yıllar ile birlikte hız kazanan neoliberalizm ve bağlı devlet yapısını otoriter bir dönem olarak tanımlamakla birlikte ülkedeki aydınların yenilikçi fikirlere aç olduğu ve bu fikirlerin tartışıldığını ifade etmektedir. Demirağ'a göre hareketin sönümlenmesinin altında şu nedenler yatmaktadır: "Ne yazık ki ülke sağa kaydıkça muhafazakârlaştıkça hareket de dinamizmi kaybetti. Eşcinseller hiçbir zaman örgütlenemediler (elbette hareketin diptekileri ama esas tabanı olan üstelik haklarla korunmaya da en çok gereksinme duyan Travestiler ve Transseksüellerden söz ediyorum) diğer gruplar ise evli evine köylü köyüne oldu. Ama bu ülkenin demokrasi ve özgürlük tarihinde benim düşünceme göre özel bir yer taşıyan bu hareket bir sürü yenilik tohumu ekip filizlendirdi. Eğer örgütsel varlığı devam etseydi daha çok şey katacaktı bu ülkenin özgürlük düşüncesine ama artık onu oluşturan şartlar yok" (Kişisel Görüşme, 28.12.2017).

Sonuç

Radikal Demokrat Yeşiller, 1980 askeri darbesinin yarattığı atmosferde toplumdaki dışlanan grupların, yeni filizlenen toplumsal hareketlerin ve kimliklerin dayanışma mücadelesinin bir parçası olmuştur. Söylemleri ve eylemleriyle dönemin siyasal ve sosyal koşullarında öncü ve yenilikçi olmuştur. Açtıkları yeni mücadele alanlarıyla bir siyasette bir buzkıran rolü oynamıştır. Ağır bir lider kültünden bahsedilemese de hareketin kurucusu İbrahim Eren'in siyasal perspektifi ve özellikle yurtdışındaki toplumsal hareketler deneyimi Radikallerin mücadelesine damga vurmuştur. Radikaller, İtalyan Radikalleri ile irtibatlı olmuş, isim ve ideolojik çerçeve açısından onları örnek almıştır. Radikaller yeşil feminist, eşcinsel, antimilitarist ve ateist grupların bir eylem koordinasyonu olarak hareket etmiştir. Bazı grupların temsiliyeti ve etkinliği daha fazla olmuştur. 1980'ler şaşırtıcı biçimde hem çok yakın hem çok uzak bir dönemdir. Dünyada ve Türkiye'de ekonomik ve siyasal anlamda pek çok temel değişiklik yaşanmış olsa da Radikallerin mücadele ettiği alanlar, savundukları fikirler, işaret ettikleri sorunlar oldukça bugün hala güncelliğini korumaktadır. Temel hak ve özgürlüklerden çevre sorunlarına, militarizmden hayvan haklarına, LGBTİ topluluklarına getirilen kısıtlamalardan din ve inanç özgürlüğüne pek çok alanda mücadeleler devam etmektedir ve yakın/orta vadede de devam edeceğe benzemektedir. Türkiye çevre hareketinin tam anlamıyla bir soyağacı çıkarılmamıştır ve Radikal Demokrat Yeşiller bu soyağacının en az incelenmiş, siyasal mirası üzerine çok az düşünülmüş bir kolunu oluşturmaktadır. Bu çalışma

Radikalleri ağırlıklı olarak yeşil siyaset çerçevesinden değerlendirilmiştir. Diğer bileşenleri üzerine yapılacak araştırmaların katkıları hareketin bütününe anlamlandırmakta yardımcı olacaktır.

Sonnotlar

¹ Bu çalışmaya 03 Eylül- 29 Kasım 2019 tarihlerinde Salt Galata'da Merve Elvren küratörlüğünde düzenlenen ve 1980 askeri darbesi sonrasında ortaya çıkan toplumsal hareketleri ve popüler kültür öğelerini irdeleyen "Nereden Geldik Buraya" sergisi versile olmuştur. Sergide yer verilen hareketlerden biri de Radikal Demokrat Yeşiller'dir ve hareketin lideri İbrahim Eren'in kişisel arşivi kullanılmıştır. Sergi sonrasında Radikaller ile ilgili daha derinlemesine bir doküman ortaya çıkması için destek veren ve arşivi kullanıma açan Salt'a ve Merve Elveren'e teşekkür ederim.

² İbrahim Eren 23 Şubat 2019'da Ayasofya'da geçirdiği kalp krizi yüzünden 69 yaşında hayatını kaybetti.

³ Anayasa Madde 142/3: Amacı Cumhuriyetçiliğe aykırı olan veya demokrasi prensiplerine aykırı olarak Devletin tek bir fert veya bir zümre tarafından idare edilmesini hedef tutan cemiyetleri kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. Bu madde 199 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Kaynakça

Abacıoğlu A (1993). Yeşil Hareket'te Siyasal Kirlenme Yaşanıyor. *Cumhuriyet Dergi*, 396, 6-7.

Akyüz A (2018). 1968'in ürünü olarak Çevreci, Ekolojist ve Yeşil Hareketler, *Toplumsal Tarih*, 293, 52-58.

Armutçu E (1990). "Ütopik Komünist" İbrahim Eren'in yeşili ilticada filiz veriyor, *Güneş*, 7 Temmuz.

Bahro R (1990). *Kızıldan Yeşile*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Bahro R (1997). Çevreciliğin Manevi Bir Temeli Var mıdır? *Birikim*, 97, 21-29.

Bora T (1988). *Yeşiller ve Sosyalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora T (1989). 80'lerde Yeşil Hareket: Salonlardan Sokaklara. *Sokak*, 31,19,20-21.

Bora T (1993). Avrupa'da Yeşil Hareketin Bunalımı ve Türkiye'de Yeşillik, *Ağaçkakan*, 5,6.

Bürklin W P (1985). The German Greens: The Post-Industrial Non-Established and the Party System, *International Political Science Review*, 6(4), 463-481

Cicciolina's Sexual Politics (tarih yok) <http://exhibitions.globalfundforwomen.org/exhibitions/women-power-and-politics/biology/cicciolina>. Son Erişim Tarihi, 10/10/2019

Cumhuriyet (17/09/1987). Akçimento: 4 yıl daha toza devam.16

Cumhuriyet (14/12/1987). Barış ve Diyalog Orucuna 5 Kişi. 6

Cumhuriyet (10/01/1990). Eren'in tahliye isteğine ret. 11

Dalton R J (1994). *The Green Rainbow: Environmental Groups in Western Europe*. New Heaven&London: Yale University Press.

Dietz M T (2000). Similar but Different?: The European Greens Compared to Other Transnational Party Federations in Europe, *Party Politics*, 6 (2), 199-210.

Doherty B (2002). *Ideas and Actions in the Green Movement*, London: Routledge.

Duru B (1995). Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Ekinci O (1994). *İstanbul'u Sarsan On Yıl 1983-1993*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Ergen M (1994). *Yeşiller Partisi'nin Olmayan Tarihi*. İzmir: Ege Yayıncılık.

Erol A (2008). *Türkiye'de Eşcinsel Olmak*. İstanbul: Kaos GL Yayınları.

Ertuğ C (1995). Talihi Olmayan Yeşiller Partisinin Tarihi, *Ağaçkakan*, 23-24, 16-18.

Ertuğ C (1996). Yeşiller Nereye Yürüyor, *Ağaçkakan*, 15,5.

Eryılmaz T (1988). Bir Gelişme Raporu: Şenlikli Toplum. *Milliyet Sanat*, 200, 18.

Gümüş K (2004). Yakın tarihimizde STK hareketinin gelişimi ve kamu sivil toplum kuruluşları ilişkisi, Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi <http://test1.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/gumus.pdf>. Son Erişim Tarihi 20/08/2019

Güneş A (2016). *Göğre Kuşak Lazım*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hocaoğlu M (2002). *Eşcinsel Erkekler: Yirmi Beş Tanıklık*. İstanbul: Metis Yayıncılık .

İllich İ (1988). *Şenlikli Toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kitschelt H (2006). "Movement Parties." İçinde: Richard S Katz ve Crotty W (der), *Handbook of Party Politics*, London: Sage. 278-290.

Mert A ve Şahin Ü (2005). Savaş Emek ile Söyleşi: Yeşil Hareket, Emperyalizm ve Ekoloji, *Üç Ekoloji*, 5,79-111.

Milliyet (20/06/1988) Taşkışla için Yeşil Direniş. 3.

Milliyet (25/10/1987) Yeşiller'den Protesto. 2.

Mülkiyeliler Birliği Vakfı (1988). Zaferpark Dosyası, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı.

Myer M ve Ely J (1998). *The German Greens: Paradox Between Movement and Party*. Philadelphia, PA: Temple University Press.

Öz E (1989). Dünya'da ve Türkiye'de Ekoloji Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere, *Türkiye Günlüğü*, 3,27-34.

Özdemir Ş (1988). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık*. Ankara: Palme Yayınları.

Partileşme Çağrısı (1988). İbrahim Eren Kişisel Arşivi, İstanbul.

Poguntke T (1989) The New Politics Dimension in European Green Parties. İçinde: Müller-Rommel F (der), *New Politics in Western Europe. The Rise and Success of Green Parties and Alternative Lists*, Boulder/London: Westview. 175-194.

Porritt J (1988). *Yeşil Politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Radical Party (2014). <http://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvV2lraXBIZGlhOkNpdGluZ19XaWtpcGVkaWEjQVBBX3N0eWxl>. Son Erişim Tarihi 12/04/2018

Rüdig W (2002). Between Ecotopia Disillusionment: Green Parties in European Government. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 44(3), 20–33.

Somersan S (1993). *Olağan Ülkeden Olağanüstü Ülkeye: Türkiye'de Çevre ve Siyaset*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Şimşek M C (1993). *Yeşiller*. İstanbul: Der Yayınları.

Transnational Party (t.y) <http://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvTm9udmlvbGVudF9yYWRpY2FsX3BhcjR5> Son Erişim Tarihi 07/11/2017

Tunk A (1987). Eşçinseller Kendini Yakacak. *Milliyet*, 3 Mayıs, 13.

Türkkuşu H (1986). Radikal Partide Eşçinsel Ağırılığı. *Milliyet*, 4 Kasım, 7.

Bora T ve Kayhan İ (21-27/06/1987). Allı Yeşilli Geliyorlar, *Yeni Gündem*, 12-18.

- Yeşil Barış (01/06/1988). Yeşil Barış Çevre Derneği Kuruldu.11.
- Yeşil Barış (01/06/1988). Alman Yeşil Parlamenterler Radikal Yeşillerle Görüştü.5.
- Yeşil Barış (01/07/1988). Mihail'e Özgürlük. 6.
- Yeşil Barış (01/11/1988). Hasankeyf'i Kurtaralım. 31.
- Yeşil Barış (01/11/1988). Selam Size. 2
- Yeşil Barış (01/11/1988). Radikal Demokratik Yeşil Parti İçin Program Taslağı
- Yeşiller, Alternatif Hareket ve Feminizm (1989) *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, 46, 1537-1555.
- Yılmaz K (1987). Eşcinsel Şikayeti. *Milliyet*, 27 Şubat. 2
- Yıldız D (2007). Türkiye tarihinde eşcinselliğin izinde eşcinsellik hareketinin tarihinden satır başları-2:90'lar, *Kaos GL*, 93, 46-49.
- Yıldız S K (t.y) Ölüdoğan Bir Demokrasi Denemesi
- <http://ibrahim-eren.blogspot.com/> Son Erişim Tarihi 03/07/2020
- Yılmaz A K (1998). *Erkek ve Kadında Eşcinsellik*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zeka N (1985). *Batı Almanya'da Alternatif Hareket*. İstanbul: Ayrıntı